

A KÖZVETETT TETTESSÉGRŐL

FERENCZY LILLA

„Nem a szándék szüli a bűnt,
hanem a szándék hiánya.”
(François Mauriac)¹

A magyar büntetőjognak három kiemelt területe van: a bűncselekményekre, a szankciókra és az elkövetőkre vonatkozó szabályok. A szerepek felosztása a mindennapi élet számos területén megtalálható, így a bűncselekmény elkövetése során is. Az elkövetők között központi szerepe a tettesnek van, hiszen minden bűncselekménynek van tette, illetve a részesség – járulékos jellegéből fakadóan – mindig feltételez egy tettesi alapcselekményt.

„A tettesség horizontálisan közvetlen és közvetett, míg vertikálisan egyes és többes, azaz társas tettességre osztható.”² Ezek alapján rögzítette a Büntető Törvénykönyvünk³ az elkövetőkre vonatkozó rendelkezéseket. Így a 19.§ értelmében *„Elkövetők a tettes, a közvetett tettes, a társtettes (tettesek), valamint a felbujtó és a bűnsegéd (részesekek).”*

A közvetett tettesség régóta létező intézmény a büntető jogirodalomban illetve joggyakorlatban, de kodifikációjára csak az utóbbi években került sor. Fogalmát a 2009. évi LXXX. törvény iktatta be a Büntető Törvénykönyvbe. A 20.§ (2) bekezdése alapján *„Közvetett tettes az, aki a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását e cselekményért gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés miatt nem büntethető vagy tévedésben lévő személy felhasználásával valósítja meg.”*

¹ François MAURIAC francia Nobel-díjas író *Tékozló szívek* c. művéből.

² HORVÁTH Tibor: *Az élet, testi épség egészség büntetőjogi védelme*. Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 1965. 316.

³ 1978. évi IV. törvény (továbbiakban: Btk.).

1. A közvetett tettesség intézményének kialakulása

A jogintézmény története egészen az ókorig vezethető vissza. Binding⁴ szerint az első közvetett tettesek azok a rabszolgatartó rómaiak voltak, akik rabszolgájuk felhasználásával követtek el bűncselekményeket.⁵ Habár ismert bűnelkövetési mód volt a joggyakorlatban, a közvetett tettesség tana csak a XIX. században alakult ki a német szubjektivista iskola nyomán. „A konstrukció a XIX. század közepe óta az értelmi (bűn)szerző (Urheberschaft) fogalmából kikülönített alakzat.”⁶

Ennek alapja az volt, hogy – Stübel⁷ nyomán – a „büntett oka két módon nyilvánul meg az emberben, amint ti. maga követi el a büntetendő cselekményt, vagy előidézi, hogy más kövesse el. Az utóbbi esetben csak a közvetett vagy távoli ok forog fenn, miért is a cselekvőt közvetett bűnszerzőnek nevezték.”⁸

Később Stübel volt az, aki az intellektuális és pszichikai bűnszerző helyett a közvetett tettes elnevezést javasolta, feltehetően azért, hogy ezt az elkövetési módot elválassza felbujtástól, mint pszichikai bűnszerzéstől.⁹

Habár a német jogtudósok sokat foglalkoztak a közvetett tettességgel, ennek lényegét nem sikerült megtalálniuk, mert a lényeg tisztázása helyett különböző elnevezéseket alkottak a közvetett tettesség megjelölésére. Mégpedig olyan elnevezéseket, amelyek „nemcsak nem illeltek a közvetett bűnelkövetésre, hanem elhomályosították annak lényegét.”¹⁰

Végül a modern német jogtudományban a bűnszerzőség tana helyett megjelent a Tatherrschaft-elmélet. Tatherrschaft-elmélet szerint „tettes az a szervező is, aki maga nem vesz részt a bűncselekmény elkövetésénél, de szervező magatartásával irányítja a cselekmény lefolyását, a bűncselekmény elkövetését.”¹¹

Ezek alapján a szubjektivista iskola alanyi ismérvek alapján választja el a tettességet a részességtől azaz, hogy ki milyen szándékkal vesz részt a bűncselekmény elkövetésénél. Ezzel szemben áll az objektivista elmélet, melyben az elhatárolás alapja a törvényi tényállás. Azaz az tekinthető tettesnek, aki a törvényi tényállást egészen vagy részben megvalósítja. E szerint két alapvető tétel rögzíthető:

- nincs tettesség törvényi tényállásszerűség nélkül,
- nincs tényállásszerűség tettesség nélkül.

⁴ KARL BINDING (1841–1920), német jogtudós.

⁵ LOSONCZY István: *A tettesség és a részesség a büntetőjog rendszerében*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966. 118.

⁷ CHRISTOPHER CARL STÜBEL (1764–1828).

⁸ WLASSICS Gyula: *A tettesség és a részesség tana*. Budapest, MTA, 1893. 9.

⁹ LOSONCZY (1966) i. m. 118.

¹⁰ LOSONCZY (1966) i. m. 119.

¹¹ WIENER A. Imre: *A Btk. Általános Része de lege ferenda*. Budapest, MTA Jogtudományi Intézetének Kiadványa, 2003. 86.

2. Közvetett tettesség a magyar és a külföldi jogtudományban

A közvetett tettesség a német szubjektivista iskola hatására létezik a magyar büntetőjogban. Habár a gyakorlat és a jogtudomány is magáévá tette ezt a konstrukciót, az elkövetők elhatárolásában a múlt század eleje óta az objektivista iskola vált uralkodóvá, mely alapja a különös részi törvényi tényálláshoz való viszony. Látható, hogy a szigorú objektivista megközelítés a közvetett tettesség elismerésével szükségképpen sérül.¹²Ebből fakadóan a magyar büntetőjog irodalmában számos eltérő fogalom meghatározás ismert.

Wlassics Gyula a közvetett tettesség létjogosultságát a részesség járulékoságából vezette le, felismerve, hogy részességnek csak valamely büntetendő cselekményre nézve van helye, „ha tehát olyan körülmények fordulnak elő, melyek miatt a büntetendő cselekmények tényálladéka meg nem állapítható (...), akkor büntetendő részességről nem lehet szó, azonban közvetett tettességről igen.”¹³

Angyal Pál szerint „közvetett tettes az, aki a bűncselekmény elkövetésénél oly emberi erőt használ fel, melynek alanya által kifejtett magatartás vagy absoluta vagy jogi okokból tettesi cselekménynek nem minősíthető.”¹⁴

Losonczy István egy igen terjedelmes definícióval határozza meg a közvetett tettességet, de ez a meghatározás igen közel áll a mai Btk.-beli konstrukcióhoz: „A közvetett tettesség az a bűncselekmény elkövetési mód, amelyet az jellemez, hogy a tettes az általa célba vett bűncselekményt nem saját magatartásával hajtja végre, hanem erre a célra olyan személyt használ fel, akit ezért bűncselekményért büntetőjogi felelősségre vonni nem lehet, s e személy közvetítésével sérti vagy veszélyeztet a büntetőjogilag védett értéket.”¹⁵

Nemcsak a magyar, de a külföldi jogirodalom sem egységes a közvetett tettességgel kapcsolatban. A francia büntető törvénykönyv felbujtásnak tekinti a közvetett tettességet.

Ezzel szemben az olasz büntető törvénykönyv önálló elkövetői alakzatként szabályozza, igaz súlyosabban rendeli büntetni, mint az önálló tettességet. „Érdekesség, hogy az olasz büntető törvénykönyv külön rendelkezik arról az esetről, amikor a közvetett tettes maga hozza létre a felhasznált személy beszámíthatatlanságát éppen azért, hogy vele bűncselekményt kövessen el.”¹⁶ A német büntető törvénykönyv rendelkezik a közvetett tettesről, azonban nem önálló elkövetői

¹² MÉSZÁROS Ádám: *A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések*. Budapest, Ad Librum Kiadó, 2008. 217.

¹³ MAYER Erika Noémi: *Miért nincs bűnöm, ha van? – röviden a közvetett tettességről*. *Ügyészek Lapja*, 2011/4. 6.

¹⁴ ANGAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*. I. kötet. Budapest, 1943. 134.

¹⁵ LOSONCZY István: *Tanulmány a tettesség köréből*. Budapest, Akadémiai Nyomda, 1961. 3.

¹⁶ SÁNTHA Ferenc: *Még egyszer a közvetett tettességről – javaslat a törvényi szabályozásra*. *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XVII. (2000). 229.

alakzatként, hanem a tettesség alatt helyezi el, így tettesként azt rendelik büntetni, aki „a bűncselekményt maga vagy más által követi el.”¹⁷

Mind a nemzetközi, mind a hazai példák azt mutatják, hogy azért nehéz meghatározni a közvetett tettességet, mert nehéz azt elhatárolni más jogintézményektől. A problémát nehezítette hazánkban, hogy sem a Csemegi-kódex, sem pedig az azt követő büntető törvénykönyvek nem szabályozták, egészen 2009-ig.

3. A közvetett tettesség elhatárolása a részesi alakzatoktól és az önálló tettességtől

Ha a fentebb említett definíciókat megvizsgáljuk láthatjuk, hogy ezen jogintézmény sajátossága az, hogy a közvetett tettes más személyt bír rá az általa szándékolt bűncselekmény elkövetésére, így azt a személyt úgymond eszköznek használja fel. *Mindezek alapján nem véletlenül nevezték korábban „látszólagos felbujtásnak”, hiszen a közvetett tettes cselekménye általában a felbujtásra emlékeztető rábíró, determináló hatású.*¹⁸ Ebből következőleg látható, hogy a közvetett tettesség az önálló tettesség és a részesség között helyezkedik el.

Fontos, hogy a közvetett tettesség csak felbujtásszerű és bűnsegélyszerű cselekménnyel valósul meg, de nem tekinthető a részesség ezen alakzatainak. Ennek alátámasztására a Szomora Zsolt tanulmányában¹⁹ található példát említeném meg.

A jogeset alapján: A megtudja, hogy B a készülő jelmezbálon le akar számolni C-vel. A azonban az ellenségét, D-t szeretné eltenni láb alól, ezért meszterkedni kezd, s ezzel sikerül elérnie, hogy C és D összecsereljék a jelmezeit. A jelmezcseré végzetesnek bizonyul, és a jelmezbálon B *error in persona* következtében D-t öli meg. Nyilvánvalóan minden jog- és igazságérzetünknek ellentmondana, ha A büntetlenül maradna. Meg lehetne állapítani A bűnsegédi bűnrészességét, ám ez erőltetett és rendkívül életszerűtlen lenne. Habár az *error in persona* ebben az esetben irreleváns a bűnösség és a bűncselekmény minősítése szempontjából, és B teljes büntetőjogi felelősséggel tartozik mint emberölés közvetlen tettese, a tévedés előidézésére és kihasználására tekintettel megállapítható A közvetett tettesi felelőssége.

Emellett az elhatárolás szempontjából a közvetett tettességre nézve maghatározó jelentőségű, hogy a részesség járulékos jellegű közreműködés a bűncselekményben, ami azt jelenti, hogy alapcselekményt feltételez, s csakis azzal összefüggésben jöhet létre.²⁰

¹⁷ MAYER i. m. 5.

¹⁸ WLASSICS i. m. 256.

¹⁹ SZOMORA Zsolt: A közvetett tettesség de lege ferenda. *Büntetőjogi kodifikáció*, 2002/4. 26.

²⁰ NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, 2001. 280.

A tettesi alapcselekmény csak akkor jöhet létre, ha a tényállásszerűség, a jogellenesség és a bűnösség feltételei fennállnak, azaz a megfelelő életkor, beszámítási képesség, az elvárhatóság és a szándékosság.

A közvetett tettesség sajátossága éppen abban áll, hogy a bűncselekmény tárgyi oldala a felhasznált személy oldalán jelenik meg, azaz a tényállásszerűség és a társadalomra veszélyesség, de az alanyi oldal, a bűnösség viszont a közvetett tettesnél.

Fontos, ha a más személy felhasználása nem eszközként történik, nem közvetett tettesség, hanem legfeljebb felbujtás vagy bűnsegély állapítható meg.²¹ Habár a közvetett tettesség tipikusan felbujtásszerű magatartással valósítható meg, azonban az sem kizárt, hogy a közvetett tettesség bűnsegélyszerű cselekmény útján jöjjön létre,²² például ha valaki másra támadó elmebeteg kezébe kést ad.

Tehát a közvetett tettesség is tettesi alakzatnak minősül, ezt már a Csemegi-kódex miniszteri indoklása is felveti,²³ de mint majd később utalni fogok rá – Szomora Zsolt felvetése nyomán – a közvetett tettesség konstrukciója a jelen tettesi fogalom alá nehezen illeszthető be.

A közvetett tettességet a közvetlen tettestől az választja el, hogy a közvetett tettes is eszközt használ fel a bűncselekmény elkövetéséhez, viszont ez *az eszköz egy természetes személy.*

„Ha valaki nem személyt, hanem tárgyat önműködő szerkezetet vagy állatot használ fel bűncselekmény elkövetésére, nem közvetett, hanem önálló tettesség valósul meg.”²⁴

Ennek alapján érdemes megemlíteni egy hazai bírósági határozatot, mely esetben a Legfelsőbb Bíróság helyesen korrigálta az elsőfokú bíróság azon döntését, amikor az rongálás közvetett tetteseinek mondta ki a vádlottakat, mert hagyták, hogy a birkáik belegeljenek a szomszédos mezőgazdasági művelés alatt álló területre. „Ez az eszköz-személynek és az eszköznek a durva félreismerése és a másodfokú bíróság megállapította, hogy ebben az esetben a vádlottak állatokat használtak fel, ami a közvetlen tettességnek minősül és a vádlottakat társ-tettesként vonta felelősségre.”²⁵

Mivel a közvetett tettességről csak szándékos bűncselekmények tekintetében beszélhetünk, a közvetett tettes tudatának át kell fognia, hogy büntetendő cselekmény elkövetésére használ fel más személyt, illetve hogy a felhasznált személy nem büntethető.

²¹ KIS Norbert – HOLLÁN Miklós – GELLÉN Balázs (szerk.: KIS Norbert): *A Büntető Törvénykönyv Magyarázata*. I. kötet. Budapest, Magyar Hivatalos Tankönyvkiadó, 90.

²² NAGY i. m. 772–773.

²³ LÖW Tóbiás: *A magyar büntető törvénykönyv és teljes anyaggyűjteménye*. Budapest, 1880. 461–462.

²⁴ KIS–HOLLÁN–GELLÉN i. m. 90.

²⁵ BH 1985. 212.

4. A közvetett tettesség esetei

A törvényi definíció alapján eszközként kizárólag csak olyan személy használható fel, akinek büntetőjogi felelőssége kizárt, mégpedig a törvényben taxatív felsorolt okok miatt. Ezen okok: gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés, tévedés.

4.1. Gyermekkor

Az első eset, amikor a felhasznált személy gyermek. Ez a legkönnyebben felismerhető és legkorábban kialakult kategória.

Már a Csemegi-kódexhez kapcsolódó bírósági gyakorlat is leszögezi: „Gyermekeknek, mint bűnvád alá nem vonható egyénnek a felhasználása tettességet állapít meg a felhasználóra.”²⁶ Mivel a leggyakoribb közvetett tettesi alakzat, ezért a joggyakorlatban elég sok példát találunk ezen elkövetési alakzatra.

Egy 1969-es jogeset-gyűjteményből vett példa alapján: „N. Mihályné 8 éves kislányát arra tanította be, hogy házról-házra menve kolduljon, és ugyanakkor, ahol arra mód nyílik, apró lopásokat kövessen el. Amikor a kislányt tetten érték s meghallgatták, elmondta, hogy ily módon már sok ízben követett el lopást. Az okozott kár együttes összegét kb. 1000 Ft-ra lehetett becsülni.”²⁷

Nemcsak a leggyakoribb közvetett tettesi forma, hanem a legsúlyosabb is, hiszen itt a közvetett tettes egyszerre két bűncselekmény törvényi tényállását is megvalósítja, habár nem mind a kettőért vonható felelősségre.

Hiszen „az a nagykorú személy, aki kiskorút bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére, illetve züllött életmód folytatására rábír, vagy rábírtni törekszik”²⁸ megvalósítja a kiskorú veszélyeztetését. Mivel ez a tényállás szubszidiáris, ezért a büntetőgyakorlat szerint, ha a gyermek által elkövetett bűncselekmény 5 évi vagy ennél enyhébb szabadságvesztés, akkor a kiskorú veszélyeztetése (közvetlen tettesség) halmazatban állapítható meg a gyermek által elkövetett bűncselekménnyel (közvetett tettesség). Ám 5 évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetendő bűncselekmény esetén a közvetett tettes csak ezért tartozik felelősséggel és kiskorú veszélyeztetéséért nem, mert az beleolvad a súlyosabb bűncselekménybe.

4.2. Kóros elmeállapot

A következő eset, amikor az elkövető kóros elmeállapotú személyt használ fel a bűncselekmény elkövetéséhez. Itt fontos kiemelni, hogy a Btk. 24.§ (1) bekez-

²⁶ NÉMETH Péter: *Magyar Anyagi Büntető Jog*. Budapest, 1990. 40.

²⁷ KÁDÁR Miklós: *Jogesetek a Büntetőjog általános és különös részéből*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1969. 40.

²⁸ Btk. 195.§ (2) bek.

dése szerinti büntetethetőségi akadályról van szó, hiszen ha a felhasznált személyt kóros elmeállapota csupán korlátozza a cselekmény következményeinek a felismerésében vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék, akkor nem közvetett tettesség valósul meg, hanem felbujtás. Lényeges, hogy önhibából eredő ittas állapot esetén a felhasznált személy közvetlen tettes lesz, míg a felhasználó felbujtóként vonandó felelősségre.²⁹ Ez a közvetett tettesség törvényi szövegéből adódik, hiszen taxatívra felsorolt okok adnak okot a közvetett tettesség megállapítására és nem a beszámítási képesség hiánya.

4.3. Kényszer, fenyegetés

Akkor beszélhetünk közvetett tettességről, ha a kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el a felhasznált személy a bűncselekményt, és amely miatt képtelen akaratának megfelelő magatartásra. Tehát ebben az esetben csak akaratot megtörő erőszakról (vis absoluta) beszélhetünk, hiszen ilyenkor tényleg eszközként működik közre az egyébként beszámítási képességgel rendelkező személy. Losonczy István ezzel kapcsolatban azt a megállapítást teszi, hogy a kényszer valóban alkalmas arra, hogy a felhasznált személy akaratát megtörje, viszont a fenyegetés nem feltétlenül. Elképzelhetőnek tartotta, hogy a fenyegetés ellenére valaki saját akaratából, szándékosan kövesse el a bűncselekményt.³⁰

Éppen ezen problémából adódóan a törvény világosan tisztázza a fenyegetés fogalmát, ami „olyan súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen.”³¹

4.4. Tévedés

Ugyancsak közvetett tettesként büntetendő, aki tévedésben levő személyt használ fel. Ez megvalósulhat úgy, hogy mást tévedésbe ejt vagy úgy, hogy más tévedését kihasználja.

Ez egy igen változatos elkövetési mód, és számos példáját találhatjuk meg a joggyakorlatban, melyek közül álljon itt néhány meghatározó. Klasszikus példa a bírói gyakorlatból a „hatóság félrevezetésének vétségét elkövető közvetett tettes, aki a rendőrségi járőrautó láttán az általa használt és lopott áruval teli autót hátrahagyva a helyszínről elszaladt.

Majd ezt követően felkereste a gépkocsi tulajdonosát és elhitette vele, hogy azt ellopták és a tévedését kihasználva rábírta arra, hogy a gépkocsi ellopása miatt ismeretlen tettes ellen tegyen feljelentést a rendőrségen.”³²

²⁹ SÁNTHA i. m. 227.

³⁰ LOSONCZY i. m. 127.

³¹ Btk. 138.§

³² BH 1996/180.

Egy másik példa: „K. József vádlott, mikor kilépett az Ibolya eszpresszó aiján, találkozott barátjával, M. Károllyal, akit megkért arra, hogy az eszpresszóban felejtett kabátját hozza ki. Barátjának arra a kérdésére, hogy miért nem ő megy be a kabátért azt válaszolta, hogy előbb összeszólalkozott a pincérrel, és nem akarja a vitát tovább folytatni. M. Károly bement az eszpresszóba, és a K. József által megadott helyről a vádlott által megjelölt bőrkabátot kihozta. K. József az idegen kabátot már az eszpresszóban kinézte magának, azonban nem merte elvenni. Az új bőrkabát értéke 2800 Ft volt.”³³

Kiemelendő, hogy adott esetben a tévedésben levő személy is felelősségre vonható, ha tévedését gondatlanság okozta és a törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli. Például, „ha egy társaságban A azzal adja oda B-nek élesre töltött pisztolyát, hogy az vaktölténnyel töltött rajtpisztoly, s felbízta, hogy ijesztésül süsse azt C-re, s C ennek következtében meghal.”³⁴ Ekkor B gondatlan emberölés önálló tette, A viszont a szándékos emberölés közvetett tette.

Ám a tévedésben lévő személy felhasználásával megvalósuló közvetett tettségnek létezik egy sajátos formája a Btk. Különös Részében. A 274.§ (1) bekezdésének c) pontja értelmében elköveti (az intellektuális) közokirat-hamisítást, aki közreműködik abban, hogy jog vagy kötelezettség létezésére, megváltozására vagy megszűnésére vonatkozó valótlan adatot, tény vagy nyilatkozatot foglaljanak közokiratba. Tehát csak abban az esetben beszélhetünk közvetett tettségről, ha a hivatalos személy tévedésben volt, mert ha tudott arról, hogy az adatok, amiket közokiratba foglal hamisak, akkor a készítő a hivatalos személy által megvalósított közokirat-hamisítás tette, az adatszolgáltató pedig e bűncselekmény felbujtója vagy bűnsegéde.³⁵

4.5. Btk. 123.§ (1)–(2) bekezdés

Az említetteken kívül a közvetett tettségnek még egy esetét szabályozza a Büntető Törvénykönyv, de ez a speciális alanyiség miatt a katonákra vonatkozó rendelkezések között található. „Nem büntethető a katona a parancsra végrehajtott cselekményért, kivéve, ha tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el.”³⁶ Ebben az esetben tehát komoly jelentősége van annak, hogy a katona tudja-e, hogy a parancs, amit teljesítenie, kell bűncselekmény-e vagy sem. Mert ha nem tudta, akkor a katona büntethetőséget kizáró ok miatt nem büntethető, de a parancsot adó előljáró közvetett tettesként vonható felelősségre. Viszont ha a katona tudta, hogy bűncselekményt követ el a parancs teljesítésével, akkor mind

³³ KUTRUCZ Katalin – PAPP László – SZÜK László: *Jogesetek a büntetőjog általános és különös részéből*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1973. 33.

³⁴ LOSONCZY (1966) i. m. 128.

³⁵ BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *A Büntetőjog Különös Rész*. Budapest, HVG-ORAC, 2011. 432.

³⁶ Btk. 123.§ (1) bek.

ő, mind pedig az előjárója tettesként felel a Btk. 123.§ (2) bekezdése alapján. „Így az előjáró annak ellenére közvetett tettese a cselekménynek, hogy törvényi tényállási elemet egyáltalán nem valósított meg, kizárólag olyan magatartást tanúsított, mely más esetben felbujtásként lenne értékelhető.”³⁷

4.6. Egyéb esetek

Sántha Ferenc egyéb eseteket is felsorol³⁸, amelyeket a Btk. nem szabályoz:

- amikor a közvetett tettes abban a hitben van, hogy felbujtást követ el, holott annak következtében, hogy az általa 14. évét betöltöttnek hitt személy gyermek, illetve beszámíthatónak hitt személy beszámíthatatlan, nem felbujtó, hanem az adott cselekmény közvetett tettese lesz;
- olyan ember felhasználása bűncselekmény elkövetésére, akinek ténykedése jogi értelemben nem cselekmény (pl. operáció közben az orvost valaki szándékosan meglöki és az orvos kése a beteg szívébe fúródik);
- aki gyermeket vagy beszámíthatatlant öngyilkosságra vagy önsértésre vesz rá, amennyiben a rábírás eredményes, emberölés illetve testi sértés közvetett tettese lesz.

Az utóbbi esetben ugyan egységes a joggyakorlat (ld. BH1987/7), mégis vannak ellenérvek.

Belovics Ervin szerint közvetett tettességről csak akkor lehet szó, ha az elkövető szándékos *delictumért* büntetőjogi felelősséggel nem tartozó személyt használ fel bűncselekmény elkövetésére. „Az öngyilkosság viszont nem minősül bűncselekménynek éppen ezért a közvetett tettesség sem állapítható meg ebben az esetben. Az elkövető az emberölésnek nem közvetett, hanem közvetlen tettese, aki az elkövetési magatartást pszichés úton valósítja meg.”³⁹

5. A közvetett tettes jellemzői

Az előbb felsorolt esetek közös jellemzője – mint arra már utaltunk –, hogy a bűncselekmény alanyi oldala teljes a közvetett tettes oldalán, azaz nála adott a megfelelő életkor, a beszámíthatóság, a bűnösség követelményei, habár ez alól vannak kivételek. Elképzelhető, hogy a közvetett tettes esetében is büntethetőséget kizáró ok áll fenn. Losonczy István szerint például, ha egy 13 éves gyermek beszél rá egy fiatalabb gyermeket gyújtogatás elkövetésére.⁴⁰

³⁷ MAYER i. m. 13.

³⁸ SÁNTHA i. m. 228.

³⁹ BELOVICS–MOLNÁR–SINKU i. m. 114.

⁴⁰ LOSONCZY (1966) i. m. 118.

Másik fő jellemzője a közvetett tettesi minőségnek, hogy „cselekménye sosem objektíve tényállásszerű, ami azt jelenti, hogy cselekménye nem léphet valamely bűncselekmény törvényi tényállásának keretei közé, vagy ha mégis, az elkövető nem rendelkezhet a tettességhez szükséges ismervvel.”⁴¹ Ellenkező esetben önálló tettességről és nem közvetett tettességről van szó.

További jellemző, hogy a felhasználó személy cselekménye aktív, általában felbujtásszerű magatartás. Ám egészen kivételesen megvalósulhat mulasztásos közvetett tettesség is. Bírói gyakorlatból vett példa: „az anya jogtalan eltulajdonítási célból nem akadályozta meg, hogy kilencéves gyermeke, míg a sértett rövid időre kiment a szobából, különböző értéktárgyakat elvegyen.”⁴²

Közvetett tettességről csak szándékos bűncselekmények esetében beszélhetünk, hiszen a felhasznált személy által kifejtett büntetendő cselekményt a közvetett tettes szándéka uralja és határozza meg.⁴³ Ez akkor is igaz, ha a felhasznált személy gondatlanságból követi el a bűncselekményt, hiszen akkor ő gondatlan önálló tettese lesz a bűncselekménynek, de a közvetett tettes e minőségben felel.

Fontos kihangsúlyozni, hogy az elkövetői minőségben való tévedés azonban közömbös. „Így közvetett tettes az is, aki a felhasznált gyermeket fiatakorúnak, a beszámíthatatlant beszámíthatónak, stb. véli, míg a fordított irányú tévedés esetén részesség valósul meg.”⁴⁴

A szándékhoz kapcsolódóan fontos kérdés az *excessus*, azaz a túllépés kérdése, amikor a felhasznált személy súlyosabban büntetendő bűncselekményt valósít meg, mint amire a közvetett tettes szándéka irányult. „Túllépés esetén a közvetett tettes felelőssége saját szándékához igazodik, vagyis a közvetett tettes sem a minőségi, sem a mennyiségi túllépésért nem felel.”⁴⁵ Természetesen a túllépés csak akkor bír relevanciával, ha a közvetett tettes szándékából fejlődött ki a felhasznált személy többlettevékenysége, ám ha ez nem többlettevékenység, hanem egy másik bűncselekmény, azért nem lehet a közvetett tettet felelősségre vonni.

Egy speciális kérdés merül fel a *delictum propriumok*, azaz a speciális alanyiságot megkövetelő bűncselekmények esetében, miszerint kinek az oldalán kell fennállnia a speciális alanyiságnak, a közvetett tettes vagy a felhasznált személy oldalán.

A jogirodalom nem egységes ezen kérdéskörben. A legelfogadottabb álláspont, hogy a személyes tulajdonság fennállhat akár a közvetett tettes, akár a felhasznált személy tekintetében a lényeg az, hogy valamelyikük rendelkezzen vele.⁴⁶ Ennek magyarázata, hogy a bűncselekmény elkövetése során, akinél a

⁴¹ MÉSZÁROS (2008) i. m. 224.

⁴² NAGY Ferenc: *A büntetőjog általános része*. Szeged, 1987. 192.

⁴³ MÉSZÁROS (2008) i. m. 224.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ MAYER i. m. 8.

⁴⁶ BÁRD Károly – GELLÉR Balázs – LIGETI Katalin – WIENER A. Imre (szerk.: WIENER A.

személyes kvalifikáltság hiányzik, sem tettesség, sem részesség címén nem lehetne felelősségre vonni, így ennek a felfogásnak joghézagot kitöltő szerepe van.⁴⁷ Ám nem mindenki ért egyet ezzel a felfogással.

Egyes megközelítések szerint ez túl kiterjesztő értelmezése a speciális alanyiságnak, ami már túlmutat a jogbiztonság követelményein.⁴⁸ Más vélekedés szerint a *delictum proprium*nak mindenféleképpen a közvetett tettes oldalán kell jelentkeznie.⁴⁹

A mai jogtudományi álláspont szerint elmondható, hogy „általában minden *delictum proprium* elkövethető közvetett tettesség útján.”⁵⁰

6. A felhasznált személy jellemzői

Mint azt már korábban megállapítottuk, a részességet és ezen belül a felbujtást az határolja el a közvetett tettességtől, hogy a közvetett tettes a felhasznált személyt eszközül használja. Ez az eszköz minőség meghatározó jelentőségű, és itt fontos különbséget tenni az eszköz és az eszköz-személy között. „A német jogirodalomban már régebben megfogalmazódott, hogy az eszköz-személynek *képesnek* kell lennie cselekmény megvalósítására (*Handlungsqualität*).”⁵¹

„Cselekmény kifejtése nélkül az ember valójában semmiben nem különbözik egy fizikai eszköztől és nincs különbség, hogy az ember tárgyat vagy embert használ eszközként tétlenek megvalósítására.”⁵² Az eszköz-személynek a cselekménye lesz teljes mértékben vagy részben tényállásszerű. Ha ez nem valósul meg, akkor nem közvetett, hanem önálló tettességről beszélhetünk.

Emellett mindenképpen szükséges, hogy a „felhasznált személy és magatartása között fennálljon bizonyos szubjektív alapú kapocs, nevezetesen, hogy a felhasznált személy akarati képességgel rendelkezzen.”⁵³ Ez viszont problémát okoz a kényszer és fenyegetés esetén, hiszen a *vis absoluta* kizárja, hogy a felhasznált személy akaratának megfelelően cselekedjék. Ezt mind Mészáros Ádám, mind Szomora Zsolt úgy próbálja feloldani, hogy itt nem közvetett tettességet, hanem közvetlen tettességet vél megállapíthatónak.

Imre): Büntetőjog. Általános rész. Budapest, KJK-KERSZÖV, 2002. 113, In.: FÖLDVÁRI József: *Magyar Büntetőjog*. 1984. 186.

⁴⁷ NAGY Ferenc: *A büntetőjog általános része*. Szeged, 1987. 186.

⁴⁸ MÉSZÁROS (2008) i. m. 227.

⁴⁹ MAYER i. m. 9.

⁵⁰ LOSONCZY (1961) i. m. 3.

⁵¹ W. GROPP: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 2001. 337.

⁵² SZOMORA i. m. 26.

⁵³ MÉSZÁROS (2008) i. m. 228.

A másik minimum követelmény a felhasznált személlyel szemben, hogy bizonyos fokú szándékosság fennálljon. Ez azért fontos, mert tisztán gondatlan cselekmény esetén kizárt a más általi közreműködés.⁵⁴

Itt jegyezném meg azt a problémát, hogy sokan alapkövetelménynek tartják, hogy a felhasznált személy ne legyen büntethető. Habár a törvényi definícióból ez következik, vannak példák, amikor a felhasznált személy is büntetőjogi felelősséggel tartozik, például ha az eszköz személy tévedése gondatlanságból származik, és a törvény büntetni rendeli a gondatlan elkövetést. A közvetett tettség szabályozásának tárgyalásánál visszatérek ezen problémára, mert számos szerző nem ért egyet a jelenlegi szabályozással, aminek az egyik fő oka pont az, hogy a törvényi szabályozás leszűkíti a közvetett tettség esetköreit.

7. Stádiumok

Ami a stádiumokat illeti, a közvetett tettség akkor válik befejezetté, ha a felhasznált személy a törvényi tényállás tárgyi oldalát a maga egészében megvalósítja.⁵⁵

A könnyebb értehetőség kedvéért kövessük Losonczy István gondolatmenetét,⁵⁶ aki a közvetett tettség kialakulásának két szakaszát különíti el. Szerinte az *„első szakasz akkor kezdődik, amikor a közvetett tettes megkezdí a ráhatását a felhasználni kívánt személyre. Ez addig tart, míg az elkövető megteremtette a bűncselekmény elkövetésének összes körülményét. A második szakasz akkor kezdődik meg, amikor a felhasznált személy megkezdí a bűncselekmény elkövetését és akkor fejeződik be, amikor a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósítja.”* Megállapítható, hogy a közvetett tettség kísérletéről tehát akkor lehet szó, ha a második szakasz megkezdődik, de nem fejeződik be, azaz a felhasznált személy cselekménye a törvényi tényállás keretei közé kerül, de azt nem valósítja meg.

Érdekes kérdés, hogy miről beszélhetünk akkor, ha a felhasznált személy eláll a bűncselekmény elkövetésétől, ti. a tévedésben levő személy rádöbben arra, hogy megtévesztették és bűncselekmény elkövetésére akarják felhasználni, és ‘önként eláll’. Ilyenkor természetesen a felhasznált személyt nem lehet büntetőjogi felelősségre vonni, hiszen ezen cselekményét nem is lehet önkéntes elállásnak tekinteni, hiszen nem állt szándékában a bűncselekmény elkövetése, ilyenkor csak a bűncselekmény meg nem kezdéséről beszélhetünk. Ezzel szemben a közvetett tettes ugyanúgy büntetőjogi felelősséggel tartozik.

⁵⁴ MÉSZÁROS (2008) i. m. 229.

⁵⁵ KIS–HOLLÁN–GELLÉN i. m. 93.

⁵⁶ LOSONCZY (1966) i. m. 146–147.

Más a helyzet, ha a közvetett tettes önként eláll a bűncselekmény elkövetésétől, és emiatt marad el a bűncselekmény befejezése, vagy ha a már megvalósult bűncselekmény eredményét önként elhárítja, hiszen ebben az esetben a Btk. 16.§ (3) bekezdése alapján nem büntethető.

Természetesen a közvetett tettes is „csupán azért vonható felelősségre, amit a felhasznált személy ténylegesen megvalósított, amennyiben pedig a felhasználni kívánt személy tényállásszerű magatartást nem fejt ki, a közvetett tettes csak akkor büntethető, ha az adott bűncselekmény előkészülete is büntetendő, vagy amennyiben a felhasznált személy gyermekkorú, ez esetben ugyanis kiskorú veszélyeztetésének büntette – rábírní törekvéssel – megvalósul.”⁵⁷

„A tettes és a közvetett tettes büntetése a bűncselekményre a törvényben meghatározott büntetési tétel keretei között szabandó ki.”⁵⁸

Habár ez egyértelmű, mégis a közvetett tettességet súlyosabb megítélés alá tartóznak tartották a joggyakorlatban, mint az önálló tettességet, mert itt ember felhasználása történik (még súlyosabb a megítélése, ha a felhasznált személy gyermek).

8. A hatályos szabályozás problémája

2009-ben a jogalkotó eleget tett annak a régóta várt elvárásnak, hogy beillessze a Büntető Törvénykönyvbe a közvetett tettesség konstrukcióját, és ezzel érvényesülhessen a *nullum crimen sine lege* elve. Ez a büntetőjogi alapelv az alapja a törvényesség és a jogbiztonság követelményének.

Csaknem hat évig tartó kodifikációs munka eredményeként 2007-ben az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium elkészítette a Büntető Törvénykönyv Tervezetét.⁵⁹

Számos ‘tervezet’ született a témában különböző büntetőjogászok tollából, az alábbiakban az elfogadott és két teljesen eltérő szemléletű tervezetet mutatok be.

8.1. A Wiener A. Imre-féle koncepció

Wiener A. Imre tervezete szerint „bűncselekmény az elkövetése előtt büntetendőnek nyilvánított olyan cselekmény, amely az elkövetőjének felróható.”⁶⁰ Tehát a korábbi gyakorlattal ellentétben nem a tényállásszerűséget helyezi a középpontba, hanem a büntetendőséget. „A büntetendőséget a materiális jogellenes-

⁵⁷ MAYER i. m. 9.

⁵⁸ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, 1919. 135.

⁵⁹ Nagy Ferenc szerint az elkövetőkre vonatkozó Tervezet lényeges újdonsága egyúttal legvitatottabb és leginkább félreértelmezett szabályozási pontja a közvetett tettesség.

⁶⁰ MÉSZÁROS Ádám: Általános tettesfogalom jelene és jövője. *Társadalomkutatás*, 2004/4. 462.

séggel azonosítja, azaz ez a kategória tulajdonképpen a formális jogellenesség fennállását és a materiális jogellenességet kizáró okok hiányát jelenti.”⁶¹ Tervezetében az elkövetők: a tettes, társtettes, felbújtó és bűnszegéd. „*Ez meghatározó jelentőséggel bír a közvetett tettesség fogalmára nézve, hiszen az elkövetői formáknak a büntetendő cselekményhez való kapcsolása feleslegessé teszi a közvetett tettesség fogalmát.*”⁶²

Miben is áll ennek a lényege? A közvetett tettes az, aki a bűncselekmény törvényi tényállását úgy valósítja meg, hogy eszközül más személyt használ fel.

A közvetett tettes valamilyen rábíró, felbujtásszerű magatartást fejt ki ennek érdekében. A felbujtás, mint részesi alakzat, mindig megkövetel egy tettesi alapcselekményt.

Mivel a felbújtó jelenleg hatályos szabályozása megköveteli, hogy a tettes felelősségre vonható legyen, éppen ezért a közvetett tettesség nem minősülhet felbujtásnak. Amennyiben azonban a felbújtó a büntetendő cselekményre bír rá, a rábírt személy büntethetőségét már nem kell vizsgálni a felbujtásnál, és így a gyermekkorú, beszámítási képességgel nem rendelkező, illetve tévedésben lévő személyt rábíró elkövető is felbujtóként felel.⁶³

Szomora Zsolt nem ért egyet ezzel a megoldással, mert véleménye szerint a közvetett tettességet nem lehet maradéktalanul a felbujtásba olvasztani, hiszen az olykor bűnszegélyszerű magatartással is megvalósulhat.⁶⁴ Mészáros Ádám pedig azt a problémát veti fel, hogy azzal, hogy a törvényi tényállás megvalósulását nem követeli meg a tettessé váláshoz, sokkal nagyobb bizonytalanságot vet fel, mégpedig a tettesség és a részesesség elhatárolása tekintetében.⁶⁵

8.2. A Szomora Zsolt-féle koncepció

Az ő javaslatában a közvetett tettesség is tettesség, hiszen a „fogalom létének pont az lenne a jelentősége, hogy jelezze, hogy az ilyen, közvetett jellegű elkövetés is tettesség.”⁶⁶

Ez az álláspont a kialakult joggyakorlathoz sokkal közelebb áll. Már a Csemege-kódex miniszteri indoklása is tettességnek tekintette a közvetett tettességet, majd később is tettesi alakzatként ismerték el, elég csak példaként említeni egy 1979-es Büntetőjog tankönyvet, amely kimondja, hogy a közvetett tettesség „a lényegét tekintve kétségtelenül önálló tettesség”.⁶⁷

⁶¹ Uo.

⁶² SZOMORA i. m. 27.

⁶³ Dr. LIGETI Katalin: Az új Büntető Törvénykönyv általános részének koncepciója. *Büntetőjogi kodifikáció*, 2006/1. 16.

⁶⁴ SZOMORA i. m. 27.

⁶⁵ MÉSZÁROS (2004) i. m. 463.

⁶⁶ SZOMORA i. m. 27.

⁶⁷ BÉKÉS–GYÖRGYI–PAPP: *Büntetőjog*. Budapest, Államigazgatási Főiskola, 1979. 83.

A problémát abban látja Szomora, hogy a közvetett tettesség fogalma nem vonható a jelenlegi tettesi fogalom alá. Ez abból fakad, hogy az eszköz-személy cselekménye ugyan tényállásszerű magatartássá válik, de a közvetett tettes cselekménye nem, hiszen a bűncselekmény szükségképpen elemét, az elkövetési magatartást nem ő valósítja meg.⁶⁸

A jelen koncepció a német megoldást⁶⁹ tekinti helytállónak. A kodifikáció során felmerült a tettesség körében „*mással elköveteti*” kitétel beiktatása.⁷⁰

Ennek a megoldásnak az előnye, hogy az így megalkotott tettes fogalom elég tág ahhoz, hogy az *error in persona* előidézésével megvalósuló közvetett tettesség is belefeér, illetve az egyéb bűnsegélyszerű magatartások is. Másik pozitívum, hogy ez a meghatározás nem rendelkezik a felhasznált személy büntetőjogi felelősségéről, amelynek kizárásával a közvetett tettesség számos esetét kirekesztené a szabályozás köréből.⁷¹ (Ld. eszköz-személy gondatlan bűnelkövetés címén felelősségre vonható; vagy ittas, vagy bódult állapotban lévő személy felhasználása.)

Ez a megoldás tulajdonképpen kibővíti az általános tettes fogalmat a közvetett tettes fogalmával.

Ám ezzel egy komoly probléma is felmerülhet, miszerint, ha a közvetett tettesség is tettesség, akkor a tettességre vonatkozó szabályokat kellene a közvetett tettességre is alkalmazni, azaz például nem lehet szó közvetett tettességről, ha a közvetett tettes nem rendelkezik személyes kvalifikáltsággal a *delictum proprium* esetében.⁷² Ez joghézagot eredményezne.

8.3. Minisztériumi tervezet (Sántha Ferenc)

A minisztériumi tervezet szerint a bűncselekmény elkövetői: tettes, közvetett tettes, társtettes (tettesek), felbújtó, bűnsegéd (részesek).

A Tervezet szerint „Közvetett tettes az, aki a szándékos bűncselekményt gyermekkor, kóros elmeállapot, erőszak, fenyegetés vagy tévedés miatt nem büntethető személy felhasználásával követi el.”⁷³ Mint látható, némi változtatás történt a szövegben, ha a hatályos törvényi definícióra gondolunk. Sántha Ferenc meghatározása áll a legközelebb a jelenlegi szabályhoz, miszerint „Közvetett tet-

⁶⁸ SZOMORA i. m. 26.

⁶⁹ St GB. 25.§ Tettesként büntetendő az, aki a bűncselekményt saját maga vagy más által követi el.

⁷⁰ PÁZSIT Veronika: Tájékoztató a Kodifikációs Bizottság üléseiről. *Büntetőjogi kodifikáció*, 2001/1. 34.

⁷¹ SZOMORA i. m. 28.

⁷² MÉSZÁROS (2004) i. m. 464.

⁷³ *Büntetőjogi kodifikáció*, 2007/1. 3–21.

tes az, aki a bűncselekmény törvényi tényállását olyan – eszközként felhasznált – személlyel valósítja meg, aki emiatt büntetőjogi felelősségre nem vonható.⁷⁴

Ennek a megoldásnak az a hibája, hogy túlságosan leszűkíti a közvetett tettség eseteit (ld. a fentiekben kifejtett Szomora-kritikát).

Probléma, hogy úgy próbálja a minisztériumi szabályozás a közvetett tettséget is tettességnek minősíteni, hogy nem változtat a tettesség fogalmán. Ezzel az a gond, hogy a közvetett tettesség lényege, hogy a közvetett tettes cselekménye nem tényállásszerű, hanem kvázi dispozíciószerű: a felhasznált személy büntetendő cselekményre való rábírásában, illetve adott esetben az abban való segítségnyújtásban nyilvánul meg.⁷⁵

A törvényi tényállás hiánya problémát jelent a *delictum propriumok* esetében is. Előfordulhat ugyanis az, hogy csak a felhasznált személy rendelkezik a törvényben megkívánt személyes kvalifikáltsággal, így ebben az esetben a közvetett tettes a tettességhez szükséges ismerv hiányában nem tekinthető tettesnek, de igazságtalan lenne a közvetett tettes emiatt nem büntetni.

Minden kritika ellenére azonban elmondható, hogy a közvetett tettesség törvényi definíciójának a megalkotásakor a jogalkotót az a cél vezette, hogy egy joggyakorlatban már kikristályosodott szokásjogi intézményt azzal a tartalommal rögzítsen, amelyet a joggyakorlat alkalmazott. Úgy gondolom, hogy ennek a követelménynek sikerült eleget tenni és ennek talán egyik bizonyítéka, hogy a 2013. június 1-jén hatályba lépő új Büntető Törvénykönyv változatlanul hagyta a közvetett tettességre vonatkozó rendelkezéseket.

9. Befejezés

A közvetett tettesség a büntetőjog érdekes jogintézménye. Annak ellenére, hogy egy régóta ismert elkövetési módról van szó, láthattuk, hogy a jogászokat mind itthon, mind külföldön megosztja.

Ha úgy érezzük, hogy egy ritkán előforduló elkövetési módról van szó, akkor elég csak Charles Dickens *Twist Olivérjára* gondolni. A regény központi eleme az, amikor egy csaló árva gyermekeket képez ki lopásra és, ezáltal belőlük akar meggazdagodni. Más ember eszközként való felhasználása egy igen régi és gyakori probléma. Habár ezzel sokáig nem akart szembenézni a jogalkotó, idővel kénytelen volt eleget tenni a kor követelményeinek és megalkotta a közvetett tettesség törvényi definícióját.

⁷⁴ SÁNTHA i. m. 225–232.

⁷⁵ MÉSZÁROS Ádám: A bűncselekmény fogalmára és az elkövetőkre vonatkozó szabályozás lehetőségei I. *Rendészeti Szemle*, 2007/5. 16.

Ez nem vetett véget a jogászok között zajló vitáknak, de mindenképpen pontot tett az alkotmányossági szempontból aggályosnak tekintett joggyakorlatnak és végre érvényesülhetett ezen a területen is a *nullum crimen sine lege* büntetőjogi elv.